

แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจอยุธยา

วรพร ภูพงษ์พันธ์*

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่มีผู้ให้ความสนใจกันมาก แต่โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการศึกษาที่ให้ภาพกว้าง ๆ เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา หรือในบางกรณี อาจจะเป็นการอธิบายที่มุ่งเน้นประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การค้าส่งออก หรือการค้าของป่า เป็นต้น การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในสมัยอยุธยาก็มีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม ในบทความชิ้นนี้ไม่ต้องการที่จะศึกษาว่าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยามีลักษณะเช่นไร แต่ต้องการเสนอแนวความคิดของการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาเท่าที่ผ่านมาอย่างสังเขปว่ามีแนวทางและวิธีการศึกษาในลักษณะใด

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยา

ในบทความเรื่อง "สำรวจงานวิจัยประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย" เมื่อปี พ.ศ. 2519 พรพิชญ์ ยันตระกุลได้สรุปไว้ว่า งานวิจัยประวัติศาสตร์

*อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เศรษฐกิจไทยมี 2 ลักษณะ คือ ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในการศึกษา และไม่ใช่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในการศึกษา¹ และพรรณนี้ บัวเล็กได้สรุปไว้ในหนังสือ*การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้* ที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2544 ไว้เช่นเดียวกันว่า "...ที่ผ่านมามีวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมี 2 วิธีการใหญ่ ๆ คือ ไม่ใช่ทฤษฎีในการศึกษาและใช้ทฤษฎีในการศึกษา..." (พรรณนี้ 2544: 3) จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลา 25 ปีที่ผ่านมามีวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมี 2 วิธีการใหญ่ ๆ จากวิธีการศึกษาดังกล่าวเมื่อนำมาใช้พิจารณางานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยา ก็จะพบว่า มีลักษณะเดียวกัน

ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาเท่าที่สำรวจพบส่วนใหญ่มักใช้ทฤษฎีแนวความคิดลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) โดยเฉพาะประเด็นเรื่องวิถีการผลิตแบบเอเชีย งานเขียนที่ใช้กรอบทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์มาอธิบายเรื่องเศรษฐกิจจะพบในกลุ่มงานศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ(ลูกศิษย์) ส่วนงานที่ไม่ใช้ทฤษฎีในการศึกษานั้นก็มักเป็นการศึกษาในแนวพรรณนาวิเคราะห์ตามหลักของประวัติศาสตร์ทั่วไป

ลักษณะงานของกลุ่มฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะนั้น จะมองว่าเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2398 มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากและเป็นเศรษฐกิจในระบอบศักดินา แต่เมื่อไทยต้องยอมทำสนธิสัญญาบาวริงในพ.ศ. 2398 โครงสร้างเศรษฐกิจจึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก (ฉัตรทิพย์ และสมภพ 2527: 3-6) แนวคิดดังกล่าวจึงดูเหมือนว่ากลุ่มฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดสภาพเศรษฐกิจ ในขณะที่นักวิชาการเช่นนิธิ เอียวศรีวงศ์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโดยไม่มียึดทฤษฎีเป็นตัวแบบกลับไม่เห็นด้วย นิธิได้เขียนไว้ในบทนำของหนังสือ*ปากไก่อและใบเรือ: ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*ว่า

"พลังผลักดันจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว ไม่เคยกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างแท้จริง การจะเข้าใจแนวทางการ

1. พรเพ็ญ อันตระกูล, "สำรวจงานวิจัยประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย," เสนอต่อที่ประชุมสัมมนาเรื่อง "ทฤษฎีและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย" วันที่ 25 พฤษภาคม 2519, อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ และคณะ 2524: 79-80.

เปลี่ยนแปลงของสังคมใด ควรจะให้ความสำคัญอย่างเพียงพอแก่เชื้อ
แห่งความเปลี่ยนแปลงซึ่งสถิตในสังคมนั้นอยู่แล้ว ปรากฏจากเชื้อเหล่านี้
สิ่งที่มาจากภายนอกจะไม่มีทางออกมาขึ้นได้ การจะเข้าใจความเปลี่ยนแปลง
แปลงในสังคมไทยเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จึงอยู่ที่การวิเคราะห์หา
เชื้อแห่งความเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ในสังคมไทย กลุ่มผลประโยชน์และการ
ต่อสู้ของกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงนั้นให้คุณแก่คน
มากที่สุดจำเป็นที่ต้องพิจารณา “สยามเก่า” (ก่อนการปฏิรูป หรือที่นิธิ
เอียวศรีวงศ์อธิบายว่าตั้งแต่สมัยลพบุรีมาจนถึงรัชกาลที่ 5) เป็นสภาพที่
มีฉลุภาพ มีใช้สภาพที่อยู่นิ่งตายตัวอย่างที่มักทำกัน” (นิธิ 2538: 22)

จากคำอธิบายข้างต้นสะท้อนว่านิธิมองสังคมไทยถึงช่วงก่อนการปฏิรูปว่า
มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง บังคับจากภายนอกไม่ใช่ตัวแปรสำคัญตัวแปร
เดียวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แนวคิดและมุมมองดังกล่าวทำให้พรรณี บัว-
เล็ก จัดให้งานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ อยู่ในกลุ่มงานศึกษาเพื่อทาคัยภาพภายใน
สังคมไทย (พรรณี 2544: 67-72)

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าวิธีการศึกษาและมุมมองที่แตกต่างกันย่อมทำให้ภาพ
ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมีความต่างกัน

แนวทางการศึกษาและการอธิบายประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจอยุธยา

1. การศึกษาที่ใช้แนวคิดมาร์กซ์

งานที่ใช้แนวคิดมาร์กซ์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2
กลุ่ม คือ

1.1 การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีความขัดแย้ง

ผู้นำในการใช้ทฤษฎีนี้คือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและปัญญา-
ชนฝ่ายซ้าย แนวทางการศึกษาของกลุ่มนี้มองว่าระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดชนชั้น
เป็นสังคมที่มีความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างชนชั้น และต้องมีการ
เปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่สังคมที่ปราศจากชนชั้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสังคมมนุษย์มี

พัฒนาการมาเป็นระยะเวลายาวนาน พัฒนาการของสังคมมนุษย์วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาการผลิตและการต่อสู้ดิ้นรนของมนุษย์เพื่อทำลายความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (เรื่องเดียวกัน: 40)

งานที่ใช้กรอบแนวคิดนี้ในการศึกษาคือ งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง *โฉมหน้าศักดินาไทย* แม้ว่างานชิ้นนี้จะไม่ได้อธิบายประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาโดยเฉพาะ แต่ช่วงเวลาวិเคราะห์ที่ศักดินาไทยตั้งแต่สมัยโบราณถึงสมัยรัตนโกสินทร์ทำให้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาถูกอธิบายรวมอยู่ด้วย เนื้อหาของข้อเขียนชี้ว่าจิตรเชื่อในทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามแนวคิดลัทธิมาร์กซ์-คลาสสิกซึ่งแสดงภาพพัฒนาการทางสังคมเป็น 5 ขั้นตอน กล่าวคือ สังคมบุพกาล สังคมทาส สังคมศักดินา สังคมทุนนิยม และสังคมนิยม (ชัยอนันต์ 2519: 7) จิตรมองว่าระบบการแบ่งปันที่นำอันเป็นระบบการผลิตของชุมชนเชื้อชาติไทยนั้นมีลักษณะใกล้เคียงไปในทางระบบชมรมกสิกรรมในปลายยุคชุมชนบุพกาล จากนั้นระบบการแบ่งปันที่นำก็สูญ ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเอกชนก็เริ่มขึ้นและนำไปสู่การทำสงครามแย่งชิงที่ทำมาหากินหรือการต่อสู้ช่วงชิงทาส อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ระบบการผลิตของสังคมไทยพัฒนาไปสู่ระบบทาสอย่างสมบูรณ์ จากนั้นไทยก็ผ่านพ้นระบบทาสเข้าสู่สังคมศักดินาซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนตั้งอาณาจักรสุโขทัย (จิตร 2541: 125, 129, 133, 135) และสภาพสังคมและเศรษฐกิจแบบศักดินาก็ดำเนินสืบมาถึงสมัยอยุธยา

ด้วยแนวคิดดังกล่าวทำให้จิตรมองว่าระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาเป็นการเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นศักดินาหรือชนชั้นสูงที่มีต่อไพร่ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ทรงประกาศตัวเองเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในราชอาณาจักร ส่วนประชาชนก็เป็นผู้ทำงานบนผืนดินเพื่อส่งส่วยสาอากรให้เจ้าที่ดิน การค้าขายเป็นการผูกขาดของพวกเจ้าขุนมูลนาย ชาวนาและประชาชนผู้ถูกกดขี่ชูดรีดโดยทั่วไปไม่ได้มีบทบาทในการค้าอย่างอิสระเสรีแต่อย่างใด (เรื่องเดียวกัน: 45-50, 149, 151, 153) การจะแก้ปัญหาดังกล่าวหรือการจะขจัดความขัดแย้งทางชนชั้นสามารถทำได้ด้วยการสร้างสังคมใหม่ที่ปราศจากชนชั้นและการชูดรีด นั่นคือสังคมนิยม (พรรณี 2544: 45)

กรอบแนวคิดดังกล่าว ทำให้จิตรมองสภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

ตั้งแต่สมัยสุโขทัย—อยุธยา—รัตนโกสินทร์ เป็นภาพที่หยุดนิ่ง ไม่มีการเคลื่อนไหว และในกรณีอยุธยาแนวคิดและการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จึงดูเหมือนว่าเศรษฐกิจและสังคมจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลยตลอดช่วงเวลาอันยาวนานกว่า 400 ปี

1.2 การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชีย

งานศึกษากลุ่มนี้จะมีฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะลูกศิษย์เป็นแกนหลัก แม้กรอบแนวคิดที่เป็นแนวทางในการศึกษาจะมาจากลัทธิมาร์กซ์เช่นกัน แต่จะใช้ทฤษฎีเรื่องวิถีการผลิตแบบเอเชีย (The Asiatic Mode of Production) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตีความ ฉัตรทิพย์มองว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 จะเกิดและคลี่คลายภายใต้วิถีการผลิตที่แบ่งเป็น 3 ยุค กล่าวคือ ยุคแรก จากชุมชนหมู่บ้านเป็นศักดินานิยมถึง พ.ศ. 1998 ยุคที่ 2 ยุคศักดินานิยม พ.ศ. 1998-2398 และยุคที่ 3 ศักดินานิยมผสมทุนนิยม พ.ศ. 2398-2484 (ฉัตรทิพย์ และสมภพ 2527: 3) ดังนั้นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยอยุธยาจึงอยู่ในยุคที่ 2 คือศักดินานิยม

โครงสร้างของสังคมในทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือส่วนกลางและหมู่บ้าน รัฐส่วนกลางนั้นรวมศูนย์อำนาจมากเป็นผู้ควบคุมกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งหมด พระมหากษัตริย์ถือว่าตนเองเป็นทั้งเจ้าชีวิตและเป็นเจ้าแผ่นดิน ในสภาพเช่นนี้ทุนอิสระเกิดขึ้นได้ยากและในระดับหมู่บ้านก็มีแรงยึดเหนี่ยวกันภายในสูงทำให้ไม่มีชนชั้นอิสระแตกแยกออกจากหมู่บ้านเป็นชนชั้นกรรมกรพี สังคมไทยโบราณพัฒนามาจากหมู่บ้าน เมื่อเข้าสู่สังคมศักดินา รัฐได้อำนาจสิทธิเหนือแผ่นดินทั้งหมดว่าเป็นของกษัตริย์ รัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหมู่บ้านก็เพียงแต่ดึงเอาส่วนเกินออกจากหมู่บ้านเท่านั้น หมู่บ้านยังคงเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง รัฐศักดินาที่เข้าไปควบคุมหมู่บ้านเป็นการควบคุมแต่เพียงภายนอก กล่าวคือ รัฐศักดินาเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษีเป็นระยะ ๆ รวมทั้งการเผยแพร่อุดมการณ์พุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องบุญกรรม และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้าครอบงำหมู่บ้าน รัฐในสังคมศักดินาซึ่งเป็นองค์กรนอกหมู่บ้านเข้าไปสัมพันธ์หมู่บ้านเพียงต้องการแรงงาน ส่วยสิ่งของหรือเงินเท่านั้นก็พอใจแล้ว รัฐไม่ได้เข้าไปพัฒนาหมู่บ้าน คงปล่อยให้สภาพหมู่บ้านล้าหลังเหมือนชุมชนบุพกาล และการผลิตของหมู่บ้านในระบบศักดินาก็เป็นการผลิตแบบพออยู่พอกิน

(subsistence) คือผลิตเพื่ออยู่เพื่อกิน ไม่ได้ผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน ไม่ได้ผลิตเพื่อขาย (พรรณี 2544: 57-58; ฉัตรทิพย์ 2528: 11-12, 13)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียอธิบายเศรษฐกิจสมัยอยุธยายาวมาจนถึง พ.ศ. 2398 ไว้ว่า เป็นเศรษฐกิจที่ความมั่งคั่งรวมศูนย์อยู่ที่พระมหากษัตริย์ แรงงานไพร่ทุกคนต้องขึ้นตรงต่อกษัตริย์ กษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งอาณาจักร ส่วนเกินของหมู่บ้านที่ถ่ายเทสู่รัฐจะกระจุกตัวอยู่ที่สถาบันกษัตริย์และถูกใช้หมดไปในสถาบันนี้ กษัตริย์ผูกขาดการค้าต่างประเทศ พระคลังสินค้าเท่านั้นที่ค้าขายกับต่างประเทศได้ สินค้าออกคือส่วยของป่าที่เรียกเก็บจากหมู่บ้าน อิทธิพลของการค้าระหว่างประเทศต่อระบบการผลิตภายในมีน้อย เพราะเป็นการค้าผูกขาดและเป็นการค้าในสินค้าที่ไม่ใช่ผลผลิตหลัก การค้าระหว่างประเทศไม่ได้ทำให้การผลิตเพื่อยังชีพสลายตัว

ภายใต้ระบบศักดินาเต็มรูป หมู่บ้านผลิตเพื่อยังชีพและสงส่วย การเคลื่อนไหวผลผลิตเป็นไปทางเดียว คือจากหมู่บ้านสู่รัฐ จากชวานาสู่ศักดินา การแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านมีน้อยมาก เพราะแต่ละหมู่บ้านก็ปลูกข้าวพอยังชีพด้วยกันทั้งนั้น การค้าภายในปรากฏเฉพาะระหว่างหมู่บ้านที่มีการผลิตสินค้าพิเศษบางชนิด ซึ่งลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ทำให้สังคมอยุธยาถึงตันรัตนโกสินทร์ขาดความก้าวหน้าในหลังการผลิตอันเป็นฐานของกฎมพื้พื้นเมือง (ฉัตรทิพย์ และสมภพ 2527: 4-5)

แนวคิดการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจตามทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้รับการสานต่อจากกลุ่มศิษย์ของฉัตรทิพย์โดยอธิบายระบบเศรษฐกิจอยุธยาดังนี้

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล ได้อธิบายระบบเศรษฐกิจอยุธยาไว้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 1893-2369 หรือตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลที่ 3 เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ระบบเศรษฐกิจอยุธยาดำรงอยู่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง ระบบเศรษฐกิจอยุธยาเกิดจากการเกษตรแบบลุ่มน้ำและเศรษฐกิจแบบสงส่วย ในระบบนี้กษัตริย์ (รัฐ) เรียกเก็บ เรียกเกณฑ์ผลผลิตทรัพย์สิน แรงงาน เงินตราจากราษฎรในรูปของส่วยและการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ ในส่วนของการค้ารัฐก็จะควบคุมการค้าภายใน ผูกขาดการค้ากับต่างประเทศโดย

ผ่านกลไกหรือกลุ่มผลประโยชน์คือสถาบันขุนนาง สถาบันพระบรมวงศานุวงศ์ สถาบันพระสงฆ์ ชาวต่างประเทศเช่นชาวจีนและชาวตะวันตก ส่วนประชาชนซึ่งผูกพันกับ “ระบบไพร่” ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะการค้าต่างประเทศ ทำให้ไม่ก่อเกิด “ชนชั้นกลาง” ที่มาจากชาวพื้นเมืองในระบบไพร่ และปฏิกิริยาต่อระบบไพร่ถูกลดทอนความรุนแรงลงโดยคติพุทธศาสนา ในระบบเศรษฐกิจอยุธยาที่ชุมชนหมู่บ้านดำรงลักษณะพอเพียงเลี้ยงตัวเองอยู่ได้ และไม่เกิดการสะสมทุนในเชิงเปลี่ยนแปลงพัฒนาเครื่องมือทำการผลิต การผลิตเพื่อขาย และการขยายบทบาททางการค้า (ประสิทธิ์ 2525: บทคัดย่อ)

ส่วนสิริลักษณ์ คักดีเกรียงไกร มองระบบเศรษฐกิจสมัยอยุธยาว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาที่ระบบการเมืองสนับสนุนคุ้มครองรูปแบบการขูดรีดทางเศรษฐกิจ ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีบทบาทโดยตรงในการแจกจ่ายที่ดินแก่เจ้าขุนมูลนาย บังคับให้ราษฎรต้องขึ้นสังกัดเป็นไพร่กับเจ้านาย และเพื่อให้อำนาจดังกล่าวนี้ชอบธรรมจึงมีการนำคติพราหมณ์และพุทธมาตีความให้สอดคล้องกับลัทธินี้ด้วยการเน้นการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขณะที่การผลิตก็เป็นการผลิตเพื่อส่งส่วย ผลผลิตที่เหลือจะถูกถ่ายเทเข้าสู่ห้องพระคลังของรัฐ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐในฐานะเป็นหน่วยการเก็บภาษีอากร หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีความเพียงพอในตัวเอง ส่วนการค้าต่างประเทศนั้นกษัตริย์และเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการค้าของประเทศ ราษฎรสามัญทั่วไปแทบไม่มีบทบาทในการค้าต่างประเทศเลย เพราะการค้าต่างประเทศที่ดำเนินอยู่นั้นมีลักษณะค้าขายภายใต้ระบบราชการ เป็นการติดต่อระหว่างบุคคล 2 กลุ่ม คือ พ่อค้าชาวต่างประเทศและชนชั้นผู้ปกครองไทย (สิริลักษณ์ 2527: 34-36,41)

จะเห็นได้ว่างานทั้ง 2 ชิ้นจะมีวิธีการหรือแนวทางในการอธิบายระบบเศรษฐกิจอยุธยาไปในแนวทางเดียวกัน นั่นคือ ใช้ทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียมาเป็นกรอบในการศึกษาของตนเอง ฉะนั้นวิธีการอธิบายถึงปรากฏการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีการผลิต ลักษณะการค้าภายในและการค้าต่างประเทศ หรือรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยอยุธยา จึงมีรูปแบบเดียวกัน ภาพประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ออกมาจึงดูหยุดนิ่งไม่มีการ

เคลื่อนไหว

2. แนวทางการศึกษาที่ใช้ปัจจัยภายในเป็นตัวอธิบายพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม

แนวทางนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นผู้เปิดประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจและสังคม แม้ว่างานเรื่อง *ปากไก่และใบเรือ* ว่าจะด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แต่นิธิก็ได้ให้ภาพความสืบเนื่องบางประการของสังคมต้นรัตนโกสินทร์ที่มีรากฐานมาจากสมัยอยุธยา โดยมองว่า ภายในสังคมอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์นั้นมีพลวัตในตัวเอง อันเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้สังคมต้นรัตนโกสินทร์สามารถตั้งรับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกดังเช่นการเข้ามาทำสนธิสัญญาการค้าของตะวันตกได้

นิธิมองว่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้น สังคมไทยมีระบุม啡หรือชนชั้นกลางเกิดขึ้นแล้ว โดยระบุม啡ไทยต้นรัตนโกสินทร์นั้นก็คือชนชั้นนำในระบบศักดินาผสมกับชาวจีนและเชื้อสายจำนวนมาก ทั้งที่ได้ถูกกลืนเข้าไปในระบบศักดินาแล้วและยังไม่ได้ถูกกลืน คนเหล่านี้คุมอำนาจทางการเมืองของระบบศักดินาไว้อย่างเหนียวแน่นและประกอบกันขึ้นเป็นชนชั้นสูงของสังคมไทย (นิธิ 2538: 188-189) การเกิดขึ้นของระบุม啡ในทัศนะของนิธิ มาจากประสบการณ์การค้าอันกว้างขวางของกษัตริย์ราชวงศ์จักรีและขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยกับการค้าสำเภาหลวงมาตั้งแต่สมัยอยุธยา การค้าสำเภาเป็นประสบการณ์สามัญของพระราชวงศ์และชนชั้นสูง ในขณะเดียวกันการปล่อยให้เอกชน เช่น ขุนนางและชาวจีนทำการค้าสำเภาควบคู่ไปกับของหลวง ก็เป็นสิ่งที่ชนชั้นสูงน่าจะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา กษัตริย์และขุนนางซึ่งมีความสัมพันธ์กันมาอย่างใกล้ชิด จึงไม่มีเหตุผลที่จะกีดกันการค้าเอกชนโดยเฉพาะของญาติ เพราะฉะนั้น ชนชั้นสูงในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จึงเป็นคนที่มืรากมาจากแวดวงการค้าและการเป็นขุนนางและอยู่ในฐานะที่พร้อมจะเปลี่ยนวิถีถือประโยชน์จากการค้าต่างประเทศ ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างกระฉับกระเฉง (เรื่องเดียวกัน: 123-124)

วัฒนธรรมของระบุม啡ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นั้นเป็นวัฒนธรรมที่มี

พื้นฐานมาจากวัฒนธรรมคักดินาอยุธยา ทั้งวัฒนธรรมที่อ่านออกเขียนได้ รวมทั้งตำราที่กระฎุมพีนิยมใช้อ้างเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมตนนั้น ล้วนเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมคักดินาทั้งสิ้น แต่เพราะว่าความหลากหลายของกระฎุมพีต้นรัตนโกสินทร์ จึงทำให้พร้อมที่จะรับวัฒนธรรมแปลกใหม่ที่เป็น “ต่างดาว” อย่างชัดเจนไว้มากกว่า ซึ่งในการนี้ย่อมรวมถึงวัฒนธรรมที่มีสีสันของประชาชนธรรมดาด้วย ส่วนแบบแผนการบริโภคของกระฎุมพีต้นรัตนโกสินทร์ก็ไม่แตกต่างจากชนชั้นสูงในสมัยอยุธยา คือนิยมใช้ของที่ผลิตจากต่างประเทศเพียงแต่ว่าปริมาณของผู้ที่สามารถบริโภคของฟุ่มเฟือยเหล่านี้จะเพิ่มขึ้นอย่างมากในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (เรื่องเดียวกัน: 189, 194, 200)

ในทัศนะของนิธินั้น จุดเริ่มต้นหรือพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในประเทศไทยได้เกิดขึ้นแล้วและเป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยกำหนดพัฒนาการของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งจะเฟื่องฟูขึ้นหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงชนชั้นนำที่เป็นกระฎุมพีเหล่านี้จะฉกฉวยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากสนธิสัญญาบาวริงได้ก่อน เพราะการถือผลประโยชน์จากเศรษฐกิจแบบส่งออกโดยคนกลุ่มนี้ได้ดำเนินการมาเป็นเวลานานแล้ว สนธิสัญญาบาวริงจึงมิได้กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของคนกลุ่มนี้เท่าใดทั้งมิใช่เป็นการปฏิวัติอย่างที่เซอร์จอห์น บาวริงเข้าใจ (เรื่องเดียวกัน: 214)

แนวทางและการอธิบายโดยใช้พลวัตภายในดังกล่าวของนิธิตี เอียวศรีวงศ์ มีความแตกต่างอย่างมากกับกลุ่มของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ใช้ทฤษฎีแบบลัทธิมาร์กซ์เป็นกรอบในการมอง นิธิตีชี้ให้เห็นว่ากระฎุมพีในสังคมไทยเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์หรืออาจตั้งแต่สมัยปลายอยุธยาแล้วด้วยซ้ำไป ทั้งนี้พิจารณาจากการที่กลุ่มมูลนายหรือชนชั้นสูงสมัยต้นรัตนโกสินทร์คือกลุ่มที่มีรากเหง้ามาจากสมัยอยุธยา ขณะที่ฉัตรทิพย์มองว่าสังคมไทยขาดกระฎุมพีที่เข้าขาดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทยมาจากปัจจัยภายนอกคืออาศัยการเข้ามาทำสนธิสัญญาของตะวันตกเป็นตัวกระตุ้น ส่วนนิธิมองว่าภายในสังคมไทยเองมีพื้นฐานทุนนิยมอยู่แล้ว เมื่อปัจจัยภายนอกเข้ามากลุ่มคนชั้นนำหรือกระฎุมพีไทยในเวลานั้นจึงสามารถสวมรอยต่อได้ทันที

สายชล วรรณรัตน์เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่ใช้แนวคิดเดียวกับนิธิตีมา

อธิบายเศรษฐกิจและสังคมไทยสมัยปลายอยุธยา บทความเรื่องเศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยาของสายชลสะท้อนว่า ในสมัยปลายยุคนั้นระบบราชการและกลุ่มขุนนางได้มีการขยายตัวอย่างใหญ่โตและซับซ้อน ซึ่งการขยายตัวของระบบราชการมีผลลึกซึ้งต่อเศรษฐกิจและการเมืองในระยะปลายอยุธยา เพราะทำให้พวกขุนนางสามารถขยายบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของตนอย่างเห็นได้ชัดและเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม นอกจากนี้สายชวยังชี้ให้เห็นว่า ในช่วงปลายอยุธยามีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและมีการขยายตัวของชุมชนในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง และชนกลุ่มนี้ก็จะขยายบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองเช่นเดียวกับขุนนางและทำให้สังคมปลายอยุธยาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก (สายชล 2525: 8, 9)

สายชลอธิบายว่า แม้ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 การค้ากับชาติตะวันตกจะเสื่อมโทรมลง แต่การค้ากับจีนได้ขยายตัวขึ้น ปัจจัยดังกล่าวนี้ทำให้การผลิตเพื่อขายและการค้าขยายตัว และมีคนจำนวนมากขึ้นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้า นั่นคือมูลนายหรือขุนนาง กลุ่มคนดังกล่าวซึ่งมีส่วนในการค้าเข้มแข็งขึ้นจากการขยายตัวของระบบราชการ พ่อค้าเอกชนจีนทั้งที่ทำการค้าส่วนตัวและทำการค้าแทนมูลนายก็มีจำนวนมากขึ้น ส่วนไพร่ซึ่งอยู่รวมกันหนาแน่นบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกันเนื่องจากข้าวได้กลายมาเป็นสินค้าออกสำคัญแทนของป่า และข้าวที่พระคลังสินค้ารวบรวมจากอากรค่านาคงไม่เพียงพอแก่ความต้องการของตลาดต่างประเทศ ไพร่ในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างจึงมีโอกาสปลูกข้าวเพื่อขายด้วย นอกจากขายข้าวแล้ว การค้าที่ขยายตัวขึ้นคงเปิดโอกาสให้ไพร่ได้ขายสินค้าอื่น ๆ ด้วย แม้แต่ผลผลิตที่เป็นสินค้าต้องห้ามไพร่ก็คงขายให้พระคลังสินค้าได้มากขึ้น (เรื่องเดียวกัน: 11, 13, 16, 19)

สายชลอธิบายว่า ลักษณะที่เกิดขึ้นเช่นนี้ เป็นเพราะการค้าในสมัยปลายอยุธยาได้เปลี่ยนไป จากการค้าในระบบผูกขาดเปลี่ยนเป็นการค้าที่ "เสรี" ขึ้น สินค้าออกที่เคยได้จากส่วยหรือแรงงานเกณฑ์เป็นส่วนใหญ่ก็ต้องอาศัยการซื้อขายมากขึ้น ด้วยเหตุนี้พวกมูลนายจึงต้องวางแผนการค้าอย่างเป็นระบบขึ้น ต้องมีการตัดสินใจที่ประกอบด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์มากขึ้น สิ่งเหล่านี้มีผลให้มูลนาย

เริ่มเปลี่ยนตัวเองไปเป็น “กระฎุมพี” อย่างไรก็ตาม นอกจากพ่อค้าเอกชนจีนแล้ว ชนชั้นมูลนายทั่วไปยังมีลักษณะที่เป็น “กระฎุมพี” ไม่เด่นชัดนัก เนื่องจากมูลนายเหล่านี้มิได้จัดการหรือดำเนินการค้าด้วยตนเอง แต่อาศัยชาวจีนดำเนินการแทน ส่วนไพร่นั้น การขยายตัวของการค้าต่างประเทศคงมีผลให้การค้าภายในขยายตัว จึงมีการผลิตเพื่อขายซึ่งเป็นผลให้ไพร่จำนวนหนึ่งกลายเป็น “คนมั่งมี” หรือ “ไพร่มั่งมี” ฉะนั้น ในช่วงปลายอยุธยาขอบข่ายชีวิตของไพร่จึงกว้างขวางกว่าเดิม โดยเฉพาะไพร่ในแถบกรุงศรีอยุธยา ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนล่าง และในเมืองท่าต่าง ๆ แต่ไพร่มั่งมีมีดังกล่าวเมื่อเทียบกับไพร่ทั้งหมดแล้วคงมีเป็นส่วนน้อยเท่านั้น (เรื่องเดียวกัน: 17-18, 19, 20)

จะเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษาและการอธิบายประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาของสายชลมีความคล้ายคลึงกับนิธิ กล่าวคือ พิจารณาว่าปัจจัยภายในของอยุธยามีความพร้อมและเป็นพื้นฐานที่ดีในการรองรับการขยายตัวของการค้าจากภายนอก หรืออีกนัยหนึ่งแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและสังคมของสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นมาจากปัจจัยภายในของอยุธยาเป็นพื้น และได้พลังจากภายนอกเป็นแรงเสริม สายชลยังได้เสนอทัศนะเพิ่มเติมด้วยว่าการกระฎุมพีหรือชนชั้นกลางนั้นเกิดขึ้นมาตั้งแต่ปลายอยุธยาแล้วซึ่งเป็นคนกลุ่มเดียวกับกระฎุมพีต้นรัตนโกสินทร์ของนิธินั่นเอง คือเป็นกลุ่มชนชั้นปกครอง เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ชั้นสูง และชาวจีน

แนวทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพภายในเช่นนี้ทำให้เห็นภาพการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนต่าง ๆ อย่างมีจลภาพ ฉะนั้นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ได้รับการอธิบายในลักษณะนี้จึงเป็นภาพที่เคลื่อนไหว ไม่ใช่อยู่ในสภาพหยุดนิ่งดังเช่นงานที่ใช้ทฤษฎีในแนวคิดทิมาร์กซ์เป็นกรอบในการศึกษา

3. แนวทางการศึกษาที่มองว่าปัจจัยภายนอกมีส่วนทำให้การค้าและสถานะการค้าของอยุธยาเปลี่ยนแปลงไป

งานศึกษาในแนวทางนี้แม้ว่าจะให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก แต่ก็ยังมองว่าปัจจัยภายในก็เป็นส่วนสำคัญที่พร้อมจะปรับและเปลี่ยนตัวเองเพื่อตั้งรับ

และตอบสนองต่อการเข้ามาของภายนอก เพื่อให้ตัวเองได้รับประโยชน์สูงสุด งานที่จัดอยู่ในแนวทางการศึกษานี้ คือวิทยานิพนธ์ของจุมพฏ ชาลิตานนท์ เรื่องการค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150-2310 จุมพฏได้เสนอความเห็นไว้ว่า วิธีดำเนินการค้าและสถานะของการค้าส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2150-2310 ได้เปลี่ยนแปลงไปในช่วงที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เข้ามามีบทบาทในการค้าส่งออกของอยุธยา การเข้ามามีบทบาทของบริษัทอินเดียตะวันออกนี้ ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของปริมาณการค้า และยังผลให้มีการปรับวิธีดำเนินการค้า ทั้งวิธีการรวบรวมสินค้า วิธีการเสียภาษีและค่าธรรมเนียม และวิธีการขนส่งสินค้าให้เป็นกิจจะลักษณะมากขึ้นเพื่อตอบสนองกับปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้น (จุมพฏ 2531: บทคัดย่อ)

แม้จุมพฏ ชาลิตานนท์จะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยภายนอกคือ บริษัทอินเดียตะวันออกกว่าเป็นตัวกระตุ้นให้วิธีดำเนินการค้าและสถานะการค้าส่งออกเปลี่ยนแปลง และสถานะการค้าต่างประเทศของอยุธยาขึ้นกับสถานการณ์ของการค้าระหว่างประเทศ (เรื่องเดียวกัน: 99) แต่เขาก็อธิบายไว้ว่า วิธีดำเนินการค้าที่ได้มีการปรับเปลี่ยนนั้น รัฐและผู้ส่งออกเป็นผู้ดำเนินการการปรับให้มีความเหมาะสม เช่น วิธีการรวบรวมสินค้าจากเดิมต้องรอคอยสินค้าจากแหล่งผลิตผ่านระบบส่วยอากรขนอนหรือจังกอบ ก็ได้จัดให้มีการเข้าไปเร่งรัดจัดซื้อจากแหล่งผลิตโดยตรงโดยเจ้าพนักงานของรัฐหรือตัวแทนของบริษัทอินเดียตะวันออก วิธีการจ่ายภาษีและค่าธรรมเนียมก็ได้มีการตกลงกันระหว่างรัฐและบริษัทอินเดียตะวันออก ให้มีการออกกฎหมายกำหนดอัตราที่แน่นอนของการเสนอค่าธรรมเนียม (เรื่องเดียวกัน: 99-100) ฉะนั้นรัฐจึงมีส่วนในการปรับตัวเพื่อตอบรับการเข้ามาค้าของต่างประเทศ การปรับตัวของรัฐหรือผู้ปกครองอยุธยาดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงพลังหรือศักยภาพภายในของรัฐ ในการตั้งรับหรือความพยายามที่จะตอบสนองต่อการเข้ามาของปัจจัยภายนอกได้เป็นอย่างดีเช่นกัน

4. แนวทางการศึกษาที่เน้นตัวสินค้าในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

งานศึกษาในลักษณะนี้คือ วิทยานิพนธ์ของปาริชาติ วิลาวรรณ เรื่อง *การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310* งานชิ้นนี้เป็นการศึกษา “ของป่า” ในฐานะที่เป็นสินค้าออกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับอยุธยา (ปาริชาติ 2528: 2)

การศึกษาตามแนวทางนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวทางที่ 2 และ 3 ในแง่ที่ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะจุลภาพ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นความสำคัญของปัจจัยภายในและภายนอกที่เข้ามามีส่วนในการค้าของป่า ปัจจัยภายในคือ การสะท้อนให้เห็นความพยายามอย่างสลับเนื่องของรัฐในการเข้ามาควบคุมการซื้อขายของป่าซึ่งเป็นสินค้าผูกขาดและสินค้าส่งออกที่สำคัญ (เรื่องเดียวกัน: 99-100) ส่วนความสำคัญของปัจจัยภายนอกก็คือการที่ของป่าเป็นสินค้าที่ต้องผูกพันอยู่กับตลาดการค้าภายนอก ดังนั้นเมื่อตลาดภายนอกเกิดการเปลี่ยนแปลงความต้องการสินค้า ก็ย่อมทำให้การค้าของป่าของอยุธยากระทบกระเทือนไปด้วย เช่น ในช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 หรือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เมื่อจีนซึ่งเป็นตลาดใหญ่เปลี่ยนความต้องการสินค้าจากของป่าเป็นข้าว ก็ทำให้ความสำคัญของการค้าของป่าในช่วงปลายอยุธยาลดความสำคัญลง (เรื่องเดียวกัน: จ-ฉ)

เมื่อพิจารณาวิธีการ แนวทางการศึกษา และการอธิบายประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาตามที่กล่าวมาข้างต้น แนวคิดของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และนิธิ เอียวศรีวงศ์ จะเป็นกลุ่มแนวคิดหลักที่นักศึกษาวិชาประวัติศาสตร์นำมาใช้เป็นแนวทางในการอธิบายงานศึกษาตีความประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยาของตน วิธีการมองประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงทั้ง 2 คนต่างเป็นการมองและการอธิบายจากกรอบโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจเหมือนกัน หากแต่เมื่ออธิบายแล้วฉัตรทิพย์ นาถสุภาเห็นว่าวิถีการผลิตกระบวนการตั้งผลผลิตส่วนเกิน การค้าที่เกิดขึ้นทั้งการค้าภายในและการค้ากับต่างประเทศของอยุธยา ล้วนเป็นไปในทางเดียวกันตลอดยุคสมัย จนเมื่อตะวันตกเข้ามาทำสนธิสัญญาทางการค้าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์จึงก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงขึ้น ขณะทีมนิติ เอียวศรีวงศ์มองว่า โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจภายในนั้นมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมาอย่างสืบเนื่องนับจากปลายสมัยอยุธยาเป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องมาจากการติดต่อทำการค้าต่างประเทศ ดังนั้น กษัตริย์ขุนนาง และพ่อค้าเอกชนชาวจีนในฐานะพ่อค้ารายใหญ่ของอยุธยาจึงมีโอกาสได้เรียนรู้โลก และพร้อมที่จะเปลี่ยนวิถีถือประโยชน์จากการค้าต่างประเทศที่ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้น วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ (ใช้ทฤษฎีและไม่ใช้ทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ในการศึกษา) และแนวทางการศึกษาที่ต่างกัน ไม่เพียงจะทำให้ได้มุมมองในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่ต่างกันแล้ว แต่ยังทำให้การตีความหรือการให้ความหมายต่อการกระทำต่างกันออกไปด้วย แม้ว่าเอกสารที่นำมาใช้เป็นหลักฐานประกอบการอธิบายจะเป็นข้อมูลชุดเดียวกันก็ตาม ซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่างให้เห็น 2 กรณี

กรณีแรก การอธิบายเรื่องกระฎุมพี เมื่อสำรวจหลักฐานที่นำมาใช้ในวิเคราะห์และตีความ พบว่าส่วนใหญ่จะใช้นามของ Sarasin Viraphol เรื่อง *Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade, 1652-1853*, คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม, บันทึกความสัมพันธ์ของชาวต่างชาติ เช่น จดหมายเหตุลา ลูแบร์ ของซิมองต์ เดอ ลา ลูแบร์, *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม* ของนิโกลาส์ แชรแวส, *เอกสารของ ครอว์ฟอร์ด*, *เล่าเรื่องกรุงสยาม* ของบาทหลวงปาลเลอกัวซ์ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับการตีความเรื่องกระฎุมพี คือ ชาวจีนควรนับเนื่องว่าเป็นกระฎุมพีในสังคมไทยได้หรือไม่ จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นิติ เอียวศรีวงศ์ และสายชล วรรณรัตน์ถือว่าชาวจีนเป็นกระฎุมพี โดยสายชลอธิบายว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มมากขึ้นในสมัยปลายอยุธยาโดยเฉพาะการค้ากับจีนได้ทำให้การค้าเอกชนได้เริ่มพัฒนาขึ้น ต่อมาการสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างขุนนางไทยและคหบดีจีนมีมากขึ้น จึงทำให้ชาวจีนส่วนหนึ่งได้กลายเป็นสมาชิกของชนชั้นมูลนายที่มีความเป็นกระฎุมพีที่เห็นได้อย่างชัดเจน (สายชล 2525: 15-18) การอธิบายนี้จะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกลุ่มที่ใช้ทฤษฎีแบบลัทธิมาร์กซ์เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย โดยแนวคิดของกลุ่มนี้จะมอง

และให้ความหมายกระแอมพิวคือชนชั้นชวอนหรือชวพื้นเมืองในระบอบไพร์ ส่วนชวจีนที่แม้วในชวงปลยอยุชจะเข้มทำกรค้ชยเป็นจ้นนวมก แต่ด้วยเหตุที่กิจการต้องด้นกรมยได้อ้นจกรค้มครองของระบอบค้กดินน มีผลให้ส่วนเกิน (ก้ไร) ตกไปเป็นของฝ่ยค้กดินนวมกกว่ชองตนเอง อี้กทั้งอ้นจทุนกรค้ที่มีได้อยูบนพื้นฐนกรค้อิสระ จึงทำให้ฐนทงเศรชฐกิจของชนชั้นพ่อค้ชวจีนอ่อนแอ (สิริลักษณ์ 2527: 45-46)

กรอธิบายหรือกรตีควมบทชวอนที่มควมแตกต่งกันมกดงกล่วทำให้ภพประวัติศสตร์เศรชฐกิจแตกต่งกันด้วย กลุ่มที่ให้ควมส้คญกับพลวัตภพในมองว กรร่วมมือกัน กรแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่งมุลนยและชวจีนได้กล่เป็นพลังพื้นฐนในการปรับต้วเองของมุลนยให้มีเหตุผลในเชิงประจักษ์มกขึ้น ขณะที่ชวจีนที่เข้มสัมพันธ์กับมุลนยก็ได้อิงแอบผลประโยชน์ของตนสสมทุนกรค้ร่วมกับมุลนยที่เป็นเครือญาติของตนสร้งฐนทงเศรชฐกิจขึ้นม ้อได้เปรียบเหล่านี้เมื่อนำมประกอบกับการที่มุลนยไม่ทำกรค้เองและชวจีนก็ไม่ต้องผูกพันอยู่กับพันธะในระบอบมุลนย-ไพร์ จึงทำให้สถานะความเป็นชนชั้นกลางหรือกรเป็นกระแอมพิวของชวจีนเห็นได้ชัดเจน ขณะที่กลุ่มทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์จะมองในลักษณะที่วระบอบค้กดินนเป็นเหตุที่ทำให้ชวจีนไม่สามารถสสมทุนกรค้ได้ ฐนทงเศรชฐกิจของพ่อค้ชวจีนจึงอ่อนแอ ส่วนกรวิเคราะห์และตีควมในเรื่องควมสัมพันธ์ทงเศรชฐกิจในลักษณะที่พ่อค้จีนช่วยทำกรค้แทนมุลนยไม่ได้ถูกกล่วถึง

กรณีที่ 2 กรอธิบายเรื่องกรค้ภพใน งานศีกษชวทุกชั้นล้วนอ้งอิงเอกสารค้ให้กรชนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม แต่งนที่ตีควมจกข้อมูลนี้ออกมกลบมควมแตกต่งกัน โดยประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุลมองว แม้สภาพควมค้กค้กของกรค้ภพในเมืองจะก่อให้เกิดเศรชฐกิจแบบเงินตราและเศรชฐกิจเพื่อกรตลาดบ้ง แต่เซตอิทธิพลและผลกระทบของปรกฏกรณดงกล่วจะอยู่ในวงแคบและเติบโตบนพื้นฐนเดิม กล่วคือ กรผลิตเพื่อส่งส่วยภษีอกรให้รัฐ ปรกฏกรณที่เกิขึ้นจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระบอบโครงสร้างเศรชฐกิจและวิถีกรผลิตของชวอนท่ว ๆ ไปในชนบท (ประสิทธิ์ 2525: 91-92) ขณะ

สายชล วรณรัตน์มองและอธิบายว่า การขยายตัวของการค้าต่างประเทศคงมีผลให้การค้าภายในขยายตัว นอกจากจะค้าขายสิ่งที่เป็นสินค้าออกแล้ว ยังมีสินค้าอีกมากชนิดที่ผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองตลาดภายในประเทศ ส่วนใหญ่ขายแก่คนที่อยู่ในเมืองทั้งที่เป็นพ่อค้าต่างชาติและชาวเมืองจำนวนหนึ่งที่มีได้ทำการผลิตแบบยังชีพอีกต่อไป การผลิตเพื่อขายไม่ได้มีอยู่เฉพาะในแถบกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น แต่มีอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย เช่น ไพร่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างมีโอกาสปลูกข้าวเพื่อขาย หรือการที่ชาวเมืองต่าง ๆ มีโอกาสที่จะนำสินค้าในท้องถิ่นบรรทุกเกวียนหรือเรือมาขาย ณ กรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

กล่าวสรุปได้ว่าการศึกษาระวัติศาสตร์อยุธยาด้วยกรอบแนวคิดและวิธีการที่แตกต่างกัน ทำให้มองภาพเศรษฐกิจอยุธยาแตกต่างกันแม้ว่าข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นข้อมูลเดียวกันก็ตาม วิธีการศึกษาและแนวทางจึงมีส่วนสำคัญต่อการอธิบายเนื้อหาของงานทางประวัติศาสตร์ และมีส่วนทำให้การวิเคราะห์ตีความและการเสนอประเด็นทางประวัติศาสตร์มีความหลากหลายและแง่มุมที่น่าสนใจ ทั้งเป็นการเปิดพรมแดนความรู้ใหม่เพื่อตรวจสอบและตีความข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ให้ลุ่มลึกและกว้างมากขึ้น

บรรณานุกรม

- จิตร ภูมิศักดิ์. 2541. *โฉมหน้าศักดินาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- จุมพฏ ชวลิตานนท์. 2531. การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, และคณะ. 2524. *เศรษฐกิจศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, และสมภพ มานะรังสรรค์, บก. 2527. *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึงพ.ศ. 2484*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528. *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2519. *ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดนำอักษรการพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2538. *ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. 2525. ระบบเศรษฐกิจอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วิลาวรรณ. 2528. การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณี บัวเล็ก. 2544. การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้. กรุงเทพฯ: คยาม.
- สายชล วรรณรัตน์. 2525. เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา. *วารสารธรรมศาสตร์*, 11. 3 [กันยายน 2525]: 6-40.

สิริลักษณ์ คักดีเกรียงไกร. 2527. ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา. ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, และสมภพ มานะรังสรรค์, บก. หน้า 31-46. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.